

Prof.dr Duško Vejnović, redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik Evropskog defendologija centra Banja Luka i glavni i odgovorni urednik naučnih časopisa Defendologija i Sociološki diskurs

DEZORGANIZACIJA DRUŠTVA I DRŽAVE – PROBLEM BUDUĆNOSTI

Postoji više varijanti ove teorije što je prije svega rezultat nejednakih shvatanja samog pojma društvene dezorganizacije. Najčešće se ipak ovaj pojam u američkoj kriminološkoj literaturi upotrebljava da se njime označi sve ono što nije u skladu sa normalno uređenim i organizovanim životom, što izaziva neprilagođenost i poremećaj normalnog funkcionisanja života grupa i pojedinca, uslovljavajući jedno neuravnoteženo stanje, koje onemogućava kontrolisanje i usmjeravanje društvenih uslova i promjena. U pitanju je zapravo dezorijentacija u slučaju promjenjenih uslova života i pojava neprilagođenosti na nove uslove. Osnovna karakteristika svih teorija socijalne dezorganizacije, bez obzira na njihove varijante, jeste da one povezuju kriminalitet sa većim društvenim promjenama, sa disharmonijom, konfliktima, neujednačenim razvojem kulture, itd. Te promjene vode javljanju novih značenja i vrijednosti, s jedne strane, a s druge strane dovode do odsustva koordinacije u međusobnim odnosima ljudi. Najistaknutiji predstavnici ove teorije su E. Saderland (Edwin Saderland) M. Eliot (Mabel Elliott) i A. Kohen (Albert Cohen). U svom objašnjenju društvene dezorganizacije, Saderland polazi od razlika koje postoje u nerazvijenim i razvijenim društvenim sistemima, pri čemu pod nerazvijenim društvima podrazumijeva sve društvene zajednice do pojave kapitalizma. U takvim nerazvijenim zajednicama, unutar lokalnih grupa, postoji individualna sigurnost, homogenost i skladnost tradicionalne kulture što omogućava pojedincu da redovno slijedi iste uzore ponašanja. Nasuprot tome u uslovima većeg stepena

civilizacije pod kojim Saderland podrazimjeva kapitalističko društveno uređenje dolazi do raznih poremećaja među grupama a i unutar njih. Dakle, pojavom kapitalističkog društva, tj. pojavom jednog razvijenog društvenog sistema, gubi se do tad postojeća ekonomska ravnoteža, proizvodnja prelazi pod kontrolu kapitalizma, razvija se neograničena konkurencija i u prvi plan izbijaju sebični interesi pojedinaca. Sve to dovodi do razbijanja ranije homogenosti, do pojave mnogih grupa i kultura sa suprotnim uticajima, smjene raznih formi vaspitanja, podvajanja običaja i normi ponašanja, razbijanja ličnosti na etičkom planu i najzad do podizanja ličnih interesa iznad opštih interesa. Takvo stanje Saderland naziva stanjem društvene dezorganizacije.¹ Misao vodilja svih članova društva, bez obzira na njihov društveni status, postaje težnja za lakšim životom i zarađivanjem novca. Bogatstvo, koje postaje najznačajnija društvena vrijednost, želi se steći svim sredstvima, uključujući tu razne manipulacije, špekulacije, a ponekad i zločine koji se javljaju kao izraz težnje za lakšim sticanjem novca. Dakle, uzrok kriminaliteta leži u društvenoj organizaciji, odnosno to je društvena dezorganizacija. Drugi značajan zastupnik teorije društvene dezorganizacije jeste M. Eliot, jedan od veoma uvaženih naučnika u oblasti kriminologije, kojoj pripada mjesto u vrhu američke sociološke kriminologije, zastupa takođe teoriju društvene dezorganizacije, sa specifičnom varijantom. M. Eliot problem društvene dezorganizacije posmatra u vezi sa društvenim prilikama u SAD-u. S tim u vezi, ovaj autor ističe da je društvena dezorganizacija proizvod zamršenosti američke kulture, velike mobilnosti, dinamičnosti gradske industrije, takmičenja i drugih društvenih sukoba. Pod društvenom dezorganizacijom se podrazumijeva takvo stanje društva i grupa iz kojih je društvo sastavljeno, u kojem snage razaranja preovlađuju nad snagama sklada i reda u kojem zbog toga, vladaju konfliktni odnosi koji mogu da izbiju u formi kulturnih, političkih, rasnih, idejnih i drugih sukoba. To je posebno karakteristično za periode promjena u sistemu

¹ Krupčević-Mladenović R.: Kriminologija, Sarajevo, 1977, str.154.

jednog društva. U svom djelu „Socijalna dezorganizacija“ M.Eliot polazi od stava da u savremenom društvu, koje je veoma dinamično, umjesto harmonije grupa i interesa nastaju takmičenja i sukobi pojedinaca, grupa, klasa, institucija i nacija. Tradicionalni obrasci postaju neadekvatni za novu situaciju, pa se tako remeti stara ravnoteža: prestaje jedinstvo interesa, nestaje saglasnost u stavovima i vrijednostima, razmjena misli i ideja je najvećim dijelom nepotpuna i fragmentarna. Pod određenim uslovima ta se razmjena misli završava takmičenjem i sukobima koji ruše organizaciju - to su klasna borba i ratovi. Ti konflikti izazivaju razaranje i poremećaj cjelokupnog sistema društvenih ustanova, sistema društvene kontrole i navika, što dalje dovodi do disharmonije u društvenom životu koja je zapravo negacija njegovog skladnog funkcionisanja. Na toj osnovi se javlja kriminalna aktivnost koja i sama ugrožava društvenu organizaciju. Albert Kohen je treći istaknuti predstavnik američke sociološke kriminologije, tretira društvenu dezorganizaciju kao narušavanje određene aktivnosti shvaćene kao sistem interakcija. Kohen je svoju teoriju društvene dezorganizacije izložio u „Studiji o društvenoj dezorganizaciji i devijantnom ponašanju“. Prema njemu, društveni sistem se sastoji iz različitih aktivnosti koje se javljaju kao red stvari, kao poredak događaja. Kada je taj red narušen, poremećen, nastupa dezorganizacija. Dakle, društvena dezorganizacija predstavlja narušavanje poretka događaja određene aktivnosti, shvaćene kao sistem interakcija, koji je određen ustanovljenim pravilima, te usljed tog narušavanja odnosni sistem aktivnosti ne može da napreduje, odnosno prestaje da djeluje. Nastupanje društvene dezorganizacije Kohen povezuje sa sljedećim slučajevima. Prvi slučaj postoji kada se situacije, stvorene akcijama učesnika u tom sistemu, ne mogu definisati kao sistem događaja ili kada ne postoji jasna definicija u pogledu legalnih mogućnosti akcija. Tada nastupa situacija nenormalnosti, anomalije ili besmislenosti, odnosno stanje dezorganizacije. U drugom slučaju dezorganizacija se javlja onda kada učesnici, koji svojim akcijama stvaraju situacije koje nisu definisane pravilima, nisu motivisani da se

ponašaju po pravilima, odnosno kada njihove težnje, interesi i ocjene vrijednosti nisu sastavni dio zahtjeva za održavanjem kontinuiteta sistema interakcije. Tada nastupa stanje koje se karakteriše „neuspjehom motivacije“. Kohen dalje naglašava da navedene situacije ne predstavljaju same po sebi dezorganizaciju te da dezorganizaciji ne vode svi događaji koji se pojave van ustaljenog reda. Njihovo djelovanje na društvenu organizaciju zavisi od njihove povezanosti sa sistemom, tj. sa njegovima osnovnim područjima, kao i od mehanizma za obnavljanje organizacija i pojačanje motivacije koji postoji u nekim sistemima. Da bi što slikovilije objasnio ovu svoju teoriju, Kohen društvenu stvarnost upoređuje sa igrom, ističući da se svaki sistem aktivnosti, tj. djelatnosti svakodnevnog života, mogu posmatrati kao igra. Naime, svaka igra ima svoja pravila koja prihvataju učesnici u igri i sve ono što je karakteristično za igru, kao što je njen organizovani tok ili njen poremećaj, može se primijeniti na svaki sistem aktivnosti. S tim u vezi Kohen naglašava da postoji određena razlika između igre i drugih društvenih aktivnosti koja se ogleda u tome što pravila društvenih aktivnosti nisu postavljena tako strogo i sistematizovano kao kod igre, niti se traži da postoji stroga mjera slaganja između pravila i pojedinih događaja.² Iz prethodno rečenog vidljivo je da se shvatanja najistaknutijih predstavnika ove teorije razlikuju. Međutim, ne radi se o suštinskim razlikama jer se svi oni slažu u konstataciji da društvena dezorganizacija predstavlja posljedicu određenih društvenih procesa koji unose u društveni život remećenje normalnog funkcionisanja i onemogućavaju pozitivnu aktivnost društvenih grupa ili pojedinaca. To su npr. takmičenje, sukobi, društveno diferenciranje, mobilnost i slično. Sve to dovodi do razaranja, remećenja i onesposobljavanja pojedinaca i društvenih grupa za konstruktivno funkcionisanje, te do pojave kriminalnog ponašanja pojedinaca koje opet ima povratno dejstvo na povećanje društvene dezorganizacije. Otuda je društvena dezorganizacija povezana sa kriminalnom

² Marković I.: Osnovi kriminologije, Banja Luka, 2007, str., 103

aktivnošću pojedinaca, kriminalitet se, dakle, javlja kao proizvod socijalne dezorganizacije, doprinoseći, sa svoje strane, da se ona dalje povećava. **Građani treba da pomažu institucijama u borbi protiv kriminala.**